

Průkopníci a jejich odpůrci

CTIRAD VÁCLAV POSPÍŠIL

Karolinum

teologie

Průkopníci a jejich odpůrci

Světová katolická teologie 1871–1910 a evoluční vznik-stvoření člověka

Ctirad Václav Pospíšil

Recenzovali:

Mgr. Jan Humplík, Ph.D.

doc. Tomáš Machula, Ph.D., Th.D.

Vydala Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz

Praha 2018

Redakce Jan Sušer

Grafická úprava Zdeněk Ziegler

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

První vydání

Tato monografie je výsledkem výzkumného projektu Grantové agentury České republiky „Teologie stvoření – výzvy přírodních věd a trinitologie“, č. 16-08021S.

© Univerzita Karlova, 2018

© Ctirad Václav Pospíšil, 2018

Cover illustration © Renata Wilflingová, 2018

ISBN 978-80-246-4051-8

ISBN 978-80-246-4063-1 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2018

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

ÚVOD: PŘEDPOKLADY A VÝCHODISKA VYŠETŘOVÁNÍ TAKŘKA DETEKTIVNÍHO A INTELEKTUÁLNÍHO ZÁPASU NA DVOU FRONTÁCH /13

Hlavní záměr našeho projektu i této monografie /13

Východiska našeho výzkumu, stav zkoumané problematiky a postup při vzniku této monografie. Poukazy na oblast evangelické a pravoslavné teologie /17

Předběžný nástin našeho postoje k problematice transformismu a evoluce /22

Uspořádání kapitol této knihy a chronologické vymezení zkoumaného období /25

Existenciální i teologická relevance nastoleného tématu, odůvodnění dedikace knihy světlé památce T. G. Masaryka /26

1. NEJNOVĚJŠÍ PŘÍNOSY OSTATNÍCH VĚD ZABÝVAJÍCÍCH SE ANTROPOGENEZÍ A TEOLOGIE /30

Světónázorová neutralita dvou významných současných českých monografií o vzniku člověka /32

Základní zájem teologie v oblasti ostatních věd zabývajících se antropogenezí /34

Přínosy paleoantropologie, paleogenetiky a paleokulturologie zejména s ohledem na problematiku demarkační linie mezi živočichem a člověkem /37

Teologické hledání demarkační čáry mezi lidmi a ještě ne zcela lidmi /50

2. KLÍČOVÁ POSTAVA ST. GEORGE J. MIVARTA, ANGLICKÉHO EVOLUCIONISTY A KATOLICKÉHO OPONENTA CH. DARWINA (1871) /55

Život a dílo /57

Mivartovy kontroverze /60

Odborná kritika Darwinových pozic /65

Originální podoba Mivartovy teze /68

Souhrnné hodnocení /72

3. WALLACEOVA-BRAUNOVA TEZE (1872) A PRVNÍ ČEŠTÍ PRŮKOPNÍCI TRANSFORMISTICKY POJÍMANÉHO VZNIKU-STVOŘENÍ ČLOVĚKA: LADISLAV JOSEF ČELAKOVSKÝ (1877), FRANTIŠEK MAREŠ (1891) A TI DALŠÍ /75

Wallaceova-Braunova teze a první český průkopník evolučního vzniku-stvoření člověka Ladislav Josef Čelakovský /77

Oscilace mezi hegelianistickým imanentismem a kantovskou etikou, která implikuje transcendenci, v díle L. J. Čelakovského /83

František Mareš (1891), český zastánce Mivartovy teze /85

Dílčí hodnocení: Střední myšlenkový proud a další otevírání se české katolické teologie recepci transformistického způsobu vzniku-stvoření člověka /88

4. JOSEPH KNABENBAUER, S. J., ODPŮRCE I PRŮKOPNÍK TRANSFORMAČNÍHO VZNIKU-STVOŘENÍ ČLOVĚKA (1877) /91

Německo 19. století – země zaslíbená darwinismu /92

Základní informace o J. Knabenbauerovi, S. J. /96

Knabenbauerova studie o evoluci z roku 1877 /98

Souhrnné hodnocení /105

5. PRVNÍ OTEVŘENÝ ZASTÁNCE TRANSFORMISTICKÉHO VZNIKU-STVOŘENÍ LIDSKÉHO TĚLA, ITALSKÝ TEOLOG A HISTORIK RAFFAELLO CAVERNI (1877) /107

Darwinismus v Itálii 19. století /108

Životní osudy R. Caverniho, jeho spisy a kontroverze o Galilea /110

Průběh a důvody odsouzení Caverniho díla z roku 1878 /112

Analýza Caverniho monografie *De' nuovi studi della filosofia. Discorsi a un giovane studente* /116

Souhrnné hodnocení /124

6. ODPŮRCI A POZDNÍ ZASTÁNCI TRANSFORMISTICKÉHO VZNIKU-STVOŘENÍ ČLOVĚKA NA STRÁNKÁCH PERIODIKA LA CIVILTÀ CATTOLICA V OBDOBÍ LET 1850–1980 /125

Základní informace o LCC /125

LCC jako „vlajková loď“ odpůrců evolučního vzniku-stvoření člověka a proměna uvedeného postoje ve 40. letech 20. století /127

Souhrnné hodnocení /136

7. VYHRANĚNÝ ODPŮRCE TRANSFORMISMU PIETRO CATERINI, S. J. (1884) /138

Život a dílo P. Cateriniho /138

Analýza Cateriniho knihy o transformistické verzi vzniku člověka z roku 1884 /139

Úvod a první část věnovaná kritice transformismu na poli přírodních věd /140

Problematika evoluce z filosofického hlediska /147

Problematika evolučního vzniku člověka z teologického hlediska /153

Závěrečné shrnutí: mezi „naturalismem“ a „angelismem“ /156

8. FRANÇOIS MARIA DALMACE LEROY, O. P. – PRŮKOPNÍK MOŽNOSTI KATOLICKÉ RECEPCE TRANSFORMISTICKÉHO VZNIKU-STVOŘENÍ LIDSKÉHO TĚLA (1887 A 1891) /157

Francouzská věda a paleoantropologie nepřilíš nakloněné idejím Ch. Darwina (1859–1910) /158

Životní cesta a dílo F. M. D. Leroye /162

Hlavní události průběhu vyšetřování a profilace názorových skupin ve věci křesťanské recepce transformismu, zejména pak evolučního vzniku-stvoření lidského těla /164

Analýza monografie *L'Évolution restreinte aux espèces organiques*, Paris – Lyon: Delhomme et Briguet, 1891 /169

Předmětná monografie jako výraz otevřeného tomismu

francouzských dominikánů v 80. a 90. letech 19. století /170

Celková struktura předmětné monografie /171

Leroyova teze o (ne)možnosti evolučního vzniku-stvoření lidského těla /173

Souhrnné hodnocení: aktualita Leroyova upřesnění Mivartovy teze /176

9. VELMI VÝZNAMNÝ PRŮKOPNÍK TRANSFORMISTICKÉHO VZNIKU-STVOŘENÍ LIDSKÉHO TĚLA, ŠPANĚLSKÝ KARDINÁL ZEFERINO GONZÁLEZ Y DÍAZ TUÑÓN, O. P. (1891) /178

Základní informace o španělském darwinismu a antidarwinismu v letech 1850–1910 /178

Dramatické osudy a tematicky bohaté dílo filosofa, biskupa a kardinála Zeferina Gonzáleze, O. P. /181

Analýza vybraných pasáží díla *La Biblia y la Ciencia* z roku 1891 /186

Analýza vybraných partií z prvního svazku díla /187

Analýza vybraných partií z druhého svazku díla /192

Souhrnné hodnocení /196

10. ITALSKÝ LITERÁT A HLASATEL SPIRITUÁLNÍHO A ESTETICKÉHO EVOLUCIONISMU – ANTONIO FOGAZZARO (1893) /198

Životní osudy a dílo A. Fogazzara na pozadí situace v tehdejší Itálii /198

Mezi Rosminim a Teilhardem – Fogazzarova spiritualistická koncepce evolučního stvoření /201

Souhrnné hodnocení /204

11. KONSTANTIN HASERT (1893?) – RAKOUSKÝ PRŮKOPNÍK A VÁHAVEC VE VĚCI TRANSFORMISTICKÉHO VZNIKU-STVOŘENÍ ČLOVĚKA /206

Základní údaje o Hasertově životě a díle /207

Mezidruhová transformace a vznik-stvoření člověka v monografii *Antworten der Natur* z roku 1893 (1905) /210

Evoluce a vznik-stvoření člověka v monografii *Der Mensch* z roku 1907 /213

Souhrnné hodnocení /217

12. PROMĚNA POSTOJE K PROBLEMATICE TRANSFORMISTICKÉHO VZNIKU-STVOŘENÍ ČLOVĚKA V DÍLE ŠPIČKOVÉHO NĚMECKÉHO BIBLISTY FRANZE VON HUMMELAUERA, S. J. (1895) /219

Základní údaje o životě a díle F. von Hummelauera /219

Problematika přírodních věd ve spisu *Der biblische Schöpfungsbericht* z roku 1877 /221

Problematika přírodních věd a zejména transformistického vzniku-stvoření člověka ve spisu *Commentarius in Genesim* z roku 1895 /223

Problematika přírodních věd ve spisu *Nochmal der biblische Schöpfungsbericht* z roku 1898 /228

Souhrnné hodnocení /231

13. AMERICKÝ TEOLOG JOHN AUGUSTINE ZAHM JAKO ZANÍCENÝ OBHÁJCE MIVARTOVY TEZE (1896) /233

Stručná informace o Zahmově životním příběhu /234

Zahmovy spisy o evoluci, zrod a průběh jeho kauzy /235

Analýza problematiky transformistického vzniku-stvoření v Zahmově knize *Evolution and Dogma* z roku 1896 /237

Základní rysy Zahmova postoje k evoluci a jeho přesvědčovací strategie /238

Mivartova teze může podle Zahma najít oporu u Augustina a Tomáše /240

Zahm a Mivart, Zahm a ostatní předchozí průkopníci /245

Souhrnné hodnocení /248

14. CESTA ANGLICKÉHO BENEDIKTINA A BISKUPA JOHNA CUTHBERTA HEDLEYHO, O. S. B., K PŘIJETÍ MOŽNOSTI TRANSFORMISTICKÉHO VZNIKU-STVOŘENÍ ČLOVĚKA (1898). REAKCE NA MIVARTA A ZAHMA /250

Základní údaje o životě a díle Johna Cuthberta Hedleyho /252

Hedleyho reakce na Darwina (1871) a Mivarta z let 1871, 1872, 1887 /254

Evoluce a křesťanství – reakce na Darwina (1871) /255

Reakce na Mivarta (1871) /257

Druhá reakce na Mivarta a jeho obrana proti Huxleymu (1872) /260

Hedleyho polemika s Mivartem o kompetence vědních disciplín a církevní autority (80. léta 19. století) /262

Hedleyho odstíněný postoj k Zahmovým názorům (1898) /268

Kritika Hedleyho ze strany periodika *La Civiltà Cattolica* /272

Souhrnné hodnocení /276

15. JASNOZŘIVÝ A VE SVÉ DOBĚ NEPOCHOPENÝ CREMONSKÝ BISKUP GEREMIA BONOMELLI – STOUPENEC NÁZORŮ J. A. ZAHMA (1898) /278

Životní pouť a dílo cremonského biskupa G. Bonomelliho /278

Problematika transformistického vzniku-stvoření člověka v *Seguiamo la ragione* /282

Autorův záměr, celkové rozvržení spisu /282

Problematika vzniku-stvoření člověka v osmé konferenci /285

Příloha k prvnímu vydání z roku 1898 /287
Souhrnné hodnocení /290

16. ŠPANĚLSKÝ PŘÍRODOVĚDECE A TEOLOG JUAN T. GONZÁLEZ DE ARINTERO, O. P., OBHÁJCE TRANSFORMISTICKÉHO VZNIKU-STVOŘENÍ ČLOVĚKA (1898) /292

Životní cesta a dílo teologa, přírodovědce a mystika Juana T. Gonzáleze de Arintero /292

Řešení problému mezidruhové transformace a zejména transformistického vzniku-stvoření člověka v díle Juana T. Gonzáleze de Arintero /295

Transformistický způsob stvoření druhů a člověka v díle *La Evolución y la Filosofía Cristiana, I* /295

Problematika transformistického vzniku-stvoření člověka v ostatních needitovaných i publikovaných spisech Juana Gonzáleze de Arintero /306

Souhrnné hodnocení /307

17. FRANCOUZSKÝ BIBLISTA V AMERICKÝCH SLUŽBÁCH: FRANCIS ERNEST GIGOT A NEROZPORNOST MIVARTOVY TEZE S VÝPOVĚDÍ KNIHY GENESIS (1901) /310

Základní údaje o životě a díle Francise Ernesta Gigota /311

Stvoření člověka v Gigotově speciálním úvodu do historických knih Starého zákona z roku 1901 /312

Souhrnné hodnocení /316

EXKURS: Biblická zpráva o stvoření člověka jako velká metafora podle Augustinova spisu *De Genesi ad litteram (DeGL)* /318

18. ERICH WASMANN, S. J., A TRANSFORMISTICKÁ KONCEPCE VZNIKU-STVOŘENÍ ČLOVĚKA (1903) /326

Stručné pojednání o životě a vědeckém působení Ericha Wasmanna /328

Wasmannovo přírodovědecké dílo a jeho světonázorové diskuse /330

Wasmannova přímá konfrontace s Haeckelem /336

Pamětihodné berlínské klání /336

Wasmannova kniha o Haeckelově kulturní práci /338

Monografie o Haeckelově monismu /338

Wasmannův postoj k možnosti transformistického vzniku-stvoření člověka /339

Wasmannova studie o možnosti rozšíření descendenční teorie i na člověka (1903) /340

Pojednání o lidské a zvířecí duši /342

Souhrnné hodnocení /343

19. NORBERT PETERS – SVĚDEK OTEVŘENOSTI NĚMECKÉ BIBLISTIKY TRANSFORMISTICKÉMU VZNIKU-STVOŘENÍ ČLOVĚKA (1906, 1907) /345

Základní údaje o osobě a díle Norberta Peterse /346

Analýza spisu *Glauben und Wissen im ersten biblischen Schöpfungsbericht* /347

Citovaní a opomenutí či „zamlčení“ průkopníci hypotetické recepcy Mivartovy teze ze strany katolické teologie z období 1870–1906 /348

Intence autora a celkový situační kontext vzniku analyzovaného díla /349

Problematika poměru biblické zprávy o stvoření k moderní vědě, zejména k hypotéze transformistického, descendenčního vzniku-stvoření člověka /351

Souhrnné hodnocení /355

20. JOHANN BAPTIST GÖTTESBERGER – SVĚDEK ZÁSADNÍCH PROMĚN POSTOJE KATOLICKÉ TEOLOGIE K TEORII TRANSFORMISTICKÉHO VZNIKU-STVOŘENÍ ČLOVĚKA. EVOLUČNÍ VZNIK-STVOŘENÍ LIDSKÉ PSYCHIKY? (1910) /356

Základní údaje o autorově životě a díle /356

Analýza spisu *Adam und Eva* /357

Základní informace o předmětné monografii /357

Zrozený z prachu a otázka transformistického vzniku-stvoření nejen lidského těla, ale také lidské psychiky /359

Stvoření Evy jako Adamova protějšku a problematika pravdivostní vypovídací hodnoty biblických zpráv o stvoření /368

Souhrnné hodnocení /369

21. MEZI MIVARTEM A TEILHARDEM. PŘÍPAD BELGICKÉHO TEOLOGA A GEOLOGA HENRYHO DE DORLODOTA (1921) /371

Životní a vědecká cesta H. de Dorlodota a jeho vyšetřování Papežskou biblickou komisí /372

Stručná analýza spisu *L'Origine de l'homme*, s. 101–195 /379

Souhrnné hodnocení /386

Závěr: Spletitý příběh o jasnozřivosti, odvaze a úžasném dědictví /388

Četné vědecké objevy a přínosy nabízené v této monografii /388

Nástin hlavních charakteristik velkého dramatu recepcy evolučního vzniku-stvoření člověka ze strany katolické církve a výzva k jeho definitivnímu vyústění /392

Limitovaná platnost principu „*Roma locuta – causa finita*“ a odpovědnost teologa za intelektuální důstojnost víry /395

Naše dědičné právo na křesťanskou-teistickou interpretaci přínosů evoluční přírodovědy v otázce vzniku-stvoření člověka /398

Bibliografie /401

Summary /424

Rejstřík /428

*De cetero, fratres, quaecumque sunt vera...,
quaecumque sunt iusta, haec cogitate.*
List apoštola Pavla Filipským 4,8

*Je-li Ježíš naším učitelem v oblasti náboženství,
nevzdáváme se proto Koperníka, Galilea a Newtona.*

Srov. T. G. Masaryk: *Rusko a Evropa*, III,
Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1996, s. 304.

Věnováno světlé památce
ctitele Boha i muže vědy
Tomáše G. Masaryka

ÚVOD: PŘEDPOKLADY A VÝCHODISKA VYŠETŘOVÁNÍ TAKŘKA DETEKTIVNÍHO A INTELEKTUÁLNÍHO ZÁPASU NA DVOU FRONTÁCH

Objevování katolických průkopníků recepce nejprve hypotézy a následně teorie evolučního vzniku člověka a jeho interpretační harmonizace s vírou v Boha stvořitele v období vymezeném v titulu této práce jsme bez nadsázky prožívali jako dobrodružné a často překvapující pátrání, z něhož nyní skládáme úcty. Má-li čtenář následujících stránek nejen porozumět, ale také mít účast na tom, co jsme prožívali my sami, je třeba mu nejprve objasnit hlavní pohnutku, která nás k celému tomuto podniku vedla. Mělo by být evidentní, že předběžné vymezení našeho výzkumu staví na naši dřívější badatelské práci, a proto v druhém bodu tohoto úvodu představíme východiska nynějšího počínu i to, jak tato monografie vznikala. Ve třetím oddílu musíme vzhledem k mocha nejasnostem, na něž relativně často narážíme, objasnit náš vlastní postoj k problematice transformismu a evoluce. Následně nastíníme rozčlenění jednotlivých kapitol a také předložíme kritérium, podle kterého jsou řazeny. Konečně v posledním oddílu připomeneme existenciální relevanci tématu evolučního vzniku-stvoření člověka a upozorníme na specifická teologická témata, jichž se dotýká. Sluší se také ospravedlnit to, proč jsme nynější dílo dedikovali světlé památce T. G. Masaryka. Snad je ještě vhodné podotknout, že na předešlé straně námi poněkud preformulovaný Masarykův výrok o Ježíšovi jako našem učiteli v oblasti náboženství, kvůli čemuž se nezříkáme Koperníka, Galilea a Newtona, byl vysloven jako vyjádření jeho vlastního kritického odstupu od Tolstého negativního hodnocení vědy.

Hlavní záměr našeho projektu i této monografie

Hlavní výzvou, která vyprovokovala celý tento výzkumný projekt, jehož trvání překračuje o minimálně čtyři roky dobu vymezenou probíhajícím grantovým úkolem, bylo bohužel dodnes se v odborné literatuře nejrůznějšího druhu objevující velmi zjednodušené klišé, hodnotící katolické teology 19. století

a prvních desetiletí století minulého jako zatvrzelé odpůrce přírodních věd a zejména paleoantropologických objevů. V Čechách a na Moravě jsou tato ve skutečnosti ničím nepodložená hodnocení přítomna také kvůli dobám rudé totality, kdy jediným povinným „vědeckým“ světovým názorem byl ten ateistický a materialistický.

Ten, kdo se alespoň rámcově vyzná ve filosofii vědy a hermeneutice, dobře ví, že ateismus a materialismus jsou filosofické, světonázorové postoje, které přírodní věda nemůže ani potvrdovat, ani vyvracet. Obdobné je to pochopitelně i s teistickým názorem, který se projevuje v křesťanství, judaismu a islámu, protože vyznavači všech těchto monoteistických náboženství prokazují úctu Bohu stvořiteli. Ani ateismus, ani materialismus proto nemohou být „přírodovědeckými“ světovými názory. V obou případech se jedná o celkovou interpretaci nejen vědy, ale také lidského fenoménu a světa, která v lepším případě projevuje úctu přírodovědci fakticky prokázaným přínosům a zjištěním. Z uvedeného důvodu je naprosto nesmyslné vnucovat celé společnosti jeden ze zmíněných světonázorů jako ten jediný „vědecký“ – „přírodovědecký“.

Ačkoli v dějinách církve se najde nejedno svízelné období a bohužel nemálo velmi nešťastných záležitostí, v rámci autenticky křesťanského pohledu na danou věc vždy platilo a platí, že věřící mají projevovat úctu ke svědomí toho, kdo zastává jiné mínění. V teologii se vždy učilo, že z hlediska křesťanského učení mylné svědomí dotyčného zavazuje, a proto mu musí být dopřána svoboda osobního mínění zejména v oblasti světonázoru a vyznání. Druhý vatikánský koncil tuto nauku opětně a velmi důrazně před celým světem deklaroval.¹ To znamená, že věřící katolíci musí mít úctu ke svědomí poctivého ateisty, který považuje toto své „vyznání“ za pravdivé a správné. Tutéž korektnost by ale měli projevovat poctiví vyznavači ateismu vůči nám.

Pokud připustíme, že i filosofie, potažmo teologie jsou vědy, a jejich přítomnost na univerzitách tuto koncepci potvrzuje, pak teistická i ateistická interpretace mohou mít svůj vlastní vědecký charakter. Filosofie a teologie jsou totiž vědami svým specifickým způsobem, a proto se jejich status výrazně odlišuje od toho, jak je věda koncipována na poli výzkumu přírody a hledání nálezů týkajících se předvěkých lidí a hominidů. Jestliže přírodní a nálezové vědy spějí přes hypotézu a následně teorii k definitivnímu a jednoznačnému prokázání nějaké skutečnosti nebo jejího vysvětlení, pak interpretační vědy

¹ Srov. II. vatikánský koncil, *Dignitatis humanae*, čl. 1–2; in: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Praha: Zvon, 1995, s. 563–564.

spíše shromažďují argumenty ve prospěch teistického, nebo ateistického přesvědčení, nikdy však nepředloží definitivní rozřešení příslušného dilematu, před nímž v jistém slova smyslu stojí každý z nás. Po pravdě řečeno jedna i druhá celková interpretace světa a lidského fenoménu se sváří často v nitru ateisty i věřícího křesťana, judaisty a vzdělaného muslima. Každý křesťanský teolog ví velmi dobře, jaké vnitřní zápasy musí denně podstupovat, když je neustále konfrontován s tím, že dosavadní tvar jeho víry se musí v souvislosti s poznávaným neustále proměňovat. Živá teologie je provázána metodickým pochybováním a hledáním takových východisek, která by umožňovala, aby jí předkládaná a ozřejmovaná víra byla lidsky a intelektuálně důstojná, a tak nenarážela na jeden z nejzákladnějších imperativů svědomí, kterým je nefalšovaná intelektuální žízeň po osvobozující pravdě (srov. J 8,32) a po spravedlnosti. Proto jsme vedle Masarykova výroku jako motto této knihy zvolili také příslušný výrok z listu apoštola Pavla Filipanům.

V dané souvislosti pocítujeme ještě jako naprosto nutné upozornit na nekorektní používání výrazů „kreacionismus“, „kreacionista“. Potíž tkví v tom, že se pod společné označení zařazují velmi odlišné názorové přístupy. Ve slangu současné materialistické interpretace přírodních věd se tím více méně jako směšné figurky nálepkují všichni, kdo hovoří o stvoření, a to bez rozlišování fundamentalistů různého ražení a stupně, kteří zjištění přírodních věd buď brát v potaz odmítají, anebo je přijímají jen částečně a zkresleně, a těch křesťanů, kteří přírodní vědy plně respektují a zároveň se snaží poskytovat teistickou interpretaci jejich zjištění, aniž by toto své stanovisko vnucovali každému. Zařazovat soudné věřící druhého typu bez jakéhokoli rozlišování mezi „pavědce“ a „vzdorovědce“ je nekorektní a zavání to lacině totalitářskými modely dezinformace. Podotýkáme, že ten, kdo se takto staví k problematice dvou ve skutečnosti legitimních interpretací přínosů přírodovědy, ve skutečnosti prozrazuje vlastní vnitřní nejistotu a argumentační slabost, neboť se chce zbavit nepříjemně fundované názorové alterity cestou obyčejného zneuctění. Opravdu není víra jako víra, není křesťan jako křesťan, stejně jako není ateista jako ateista. I my věřící, kteří respektujeme přínosy přírodních věd, dobře rozlišujeme mezi korektními a nekorektními vyznačovací ateistického přesvědčení a zásadně odmítáme házet je do stejného pytle. Je opravdu nebetyčný rozdíl mezi tím, jak vypovídá a chová se solidní ateista Michael Ruse² a jak vystupuje například pan Dawkins³.

2/ Srov. M. Ruse: *Charles Darwin. Filosofické aspekty Darwinových myšlenek*, Praha: Academia, 2011.

3/ Srov. R. Dawkins: *Boží blud*, Praha: Academia, 2009. Srov. C. V. Pospíšil (ed.): *K výzvě jménem „Boží blud“*, Praha: Pastorační středisko Praha, 2010.

Druhým a nikoli pouze podružným záměrem našeho snažení je korekce jiného nesprávného a z důvodů nevyhnutelnosti již také připomenutého mínění, rozšířeného v kruzích inklinujících ke staromilství, které bývá nesprávně popisováno jako tradicionalismus.

Tradice je totiž dynamický kulturní proces, jehož těžiště neleží v petrifikaci toho minulého, nýbrž v onom věrohodném „*trudere*“, tedy v předávání základních prvků, v tomto případě křesťanské identity, zaměřeném na současnost a v určitém ohledu též na budoucnost. Nejsou snad dnešní darwinisté v jistém slova smyslu také tradicionalisty, když se hlásí k Ch. Darwinovi, a to i navzdory tomu, že některá jeho vysvětlení byla v průběhu sto šedesáti let od vydání jeho první světodějné monografie v mnohém výrazně modifikována? Být věrným interpretem určité názorové tradice tedy určitě není nic, co by mělo dotyčného diskreditovat.

Jakmile se ale vše zvrhává jen v odporu k přibývajícím letům a mentálnímu odstěhování se do minulosti, pak se nejedná o tradici, o ono *trudere* – předávání. Právě toho jsme také svědky ve fundamentalismem zavánějících myšlenkových proudech, v nichž převládá mylné přesvědčení, že v dílech prakticky všech katolických teologů a biblistů z 19. století a z první poloviny 20. století lze snadno nalézt ospravedlnění odmítání přínosů přírodních věd a bagatelizaci objevů paleontologů, paleoantropologů, paleogenetiků a etologů. Aniz bychom chtěli předjímat, v následujících kapitolách se čtenář přímo dotkne skutečnosti, která je všechno jiné nežli to, co si o katolické teologii 19. a počátku 20. století myslí mnozí teističtí „staromilci“.

Je evidentní, že jak materialističtí a ateističtí fundamentalisté, tak ti teističtí hovoří o katolické teologii 19. a počátku 20. století v zásadě totožně, nicméně s opačným hodnotovým znaménkem na začátku svých soudů. Jistě není nahodilé, že průkopníci, o nichž přednostně pojednává tato kniha, se vlastně dostávali mezi stejné dva pomyslné mlýnské kameny jako my sami. I oni museli bojovat na dvou frontách, a tak se podobali Muži z Nazareta ukřižovanému uprostřed mezi dvěma lotry. Záměr naší snahy, korigovat zmíněné dezinterpretace, tedy zároveň naznačuje, že chceme být pokračovateli a nositeli tradice našich předchůdců. Být v této vybrané společnosti je pro nás nesmírná čest.

Zamýšlené dosažení právě vytyčeného záměru pochopitelně předpokládalo historický i interpretačně teologický výzkum pramenného materiálu, na jehož základě by se podařilo obě zmíněná předsudečná hodnocení výkonu katolické teologie v inkriminovaném období vyvrátit. Z předchozího výzkumu jsme dobře věděli, že potvrzení oněch fundamentalistických výroků vů-

bec nepřipadá v úvahu. Chtěli jsme také konečně zjistit, jak na rovině světové katolické teologie opravdu probíhalo prosazování teistické interpretace evolučního vzniku a v tomto případě zároveň také stvoření člověka.

Východiska našeho výzkumu, stav zkoumané problematiky a postup při vzniku této monografie. Poukazy na oblast evangelické a pravoslavné teologie

Je třeba říci, že tato kniha v mnohém velmi úzce navazuje na předchozí monografii, věnovanou detailnímu zkoumání reakcí českých katolických teologů na výzvy moderní přírodovědy v období let 1850–1950.⁴ V průběhu předchozí práce hlavní autor nyní předkládaného díla zakoušel častokrát úžas a také velkou radost, když se podařilo objevovat prozatím skrytou tvář české katolické teologie, a to v kontextu dobové astronomie, biologie, zoologie botaniky, prehistorické archeologie a paleoantropologie nejen v českém prostředí, ale předběžně rovněž na celosvětové úrovni. Ta radost vyvěrala nejenom z vypátraného, ale především z toho, že ono obvyklé klišé, které jsme zmínili v předchozím oddílu tohoto úvodu, v souvislosti s poznaným tálo jako špinavý sníh na jarním slunci.

Ukázalo se, že ve zmíněném období neexistoval sebemenší problém na poli astronomie, kosmogonie, geologie či geogonie, jak se tehdy nazývala nauka o vzniku a utváření naší planety. Pochopitelně se odmítaly materialistické interpretace nového obrazu světa. „Vědeckost“ tehdejších materialistických postojů vyplyne například z toho, že zastánci tohoto myšlenkového směřování postulovali věčnou hmotu, věčný kosmos a také věčné atomy, což všechno jsou představy zcela jednoznačně vyvrácené pozdějšími zjištěními astronomie a astrofyziky.⁵

Obdobně pozitivní byl postoj českých katolických teologů vůči transformistickému paradigmatu vzniku rostlinných a živočišných druhů jako možnosti, jak Bůh postupoval při jejich stvoření, a to již v sedmdesátých a naplno od osmdesátých let 19. století. Pochopitelně se opět odmítala ateistická interpretace toho všeho stejně jako absolutní nahodilost evolučních procesů. Transformismus je ale minimálně o sto let starší verze vysvětlování druhové rozrůzněnosti života a příbuznosti všeho živého na naší planetě. Darwinovo vysvětlení evolučních mechanismů bylo podrobováno kritice

4/ Srov. C. V. Pospíšil: *Zápolení o pravdu, naději a lidskou důstojnost*, Praha: Karolinum, 2017.

5/ Srov. *ibid.*, s. 30–76.

nejenom ze strany teologů, ale také řady špičkových přírodovědců. Kupříkladu snad nejvýznamnější evolucionista v Čechách 19. století, věhlasný botanik Ladislav Josef Čelakovský se sice stavěl za Darwina, nicméně odmítal, že přirozený výběr by hrál v procesu vzniku druhů tak zásadní roli, jakou mu přisuzoval anglický velikán.⁶ Mimochodem dnes už víme, že tento Čelakovského postoj v mnohém souzněl s míněním německých evolucionisticky zaměřených přírodovědců z přírodovědecké fakulty pražské německé univerzity oněch let.

Jedinou třecí plochou byla v posledních desetiletích předminulého století a v prvních dekádách toho minulého hypotéza a později teorie evolučního vzniku-stvoření člověka. Při výzkumu daného problému jsme proto také věnovali více pozornosti tomu, jak se s touto výzvou v onom období vyrovnávala katolická teologie na co nejširší mezinárodní úrovni.⁷

Zjistili jsme jednak to, že neexistuje žádná monografie, která by na naše otázky uspokojivě odpověděla. Pochopitelně jsme sáhli po renomované a velmi rozsáhlé, vícesvazkové kolektivní práci mnoha historiků vědy z Evropy, kde se předkládají základní údaje o tom, jak probíhala diskuse o darwinismu a jeho recepcí v nejrůznějších evropských zemích. Pokud vůbec někdy dotyční autoři věnují pozornost katolickým teologům a problematice teistické interpretace evoluce, jedná se jen o velmi letmé a povrchní zmínky, pochopitelně bez hlubšího objasnění příslušné problematiky.⁸ Dále jsme narazili na monografii, jejíž autoři se zabývají těmi katolickými teology a mysliteli, kteří byli v letech 1877–1902 kvůli svému postoji k evoluci vyšetřováni vatikánskými kongregacemi.⁹ Dlužno podotknout, že pro odborníky jsou nyní vatikánské archivy otevřené až do konce pontifikátu Lva XIII., takže co se v nich nachází od roku 1903 dále zatím nevíme. Autoři monografie o teozích vyšetřovaných kvůli své otevřenosti evolučnímu paradigmatu ale ne dost jasně rozlišovali problematiku pozitivního postoje katolických teologů k evoluci na rovině fauny a flóry na jedné straně a k evolučnímu vzniku-stvoření člověka, což je obecně vzato jeden z nejčastěji se opakujících defektů světové odborné literatury zabývající se danou tematikou. Právě připomenutá kniha i další publikace jejích autorů se zaměřují výrazně na historická

6/ Srov. *ibid.*, s. 77–165.

7/ Srov. *ibid.*, s. 170–372.

8/ Srov. E.-M. Engels, T. F. Glick: *The Reception of Charles Darwin in Europe*, I–II, London – New York: Continuum, 2008.

9/ Srov. M. Artigas, T. F. Glick, R. A. Martínez: *Negotiating Darwin: The Vatican Confronts Evolution, 1877–1902*, Baltimore: John Hopkins University Press, 2006.

fakta, ale nevěnují dostatečnou pozornost vlastnímu teologickému myšlení těchto průkopníků.

Existovali ale také průkopníci, o jejichž vyšetřování vatikánské archivy nic nevyprávějí, a tak se v průběhu předběžného průzkumu před našima očima i díky pozornému studiu české teologické literatury začali objevovat další a další úctyhodní mužové, o nichž se často v soudobé odborné literatuře vůbec nehovoří. Pochopitelně jsme u některých námi níže zkoumaných osobností narazili na druhotnou literaturu, ta ale v naprosté většině případů nepřekračovala regionální rozměr a pochopitelně v ní většinou převládal historický zřetel nad oním analytickým a skutečně teologickým. Bylo tudíž zcela zřejmé, že jsme narazili na téma, které přímo volá po zpracování.

Jak již bylo naznačeno, naše práce se od všeho, co bylo zatím na toto téma napsáno, odlišuje především v základním přístupu. Nejde nám tolik o zkoumání života průkopníků a průběhu jejich případných kauz u vatikánských grémií. To vše má pro nás určitě nemalý význam, nicméně jde spíše o nejbližší kontext našeho vlastního výzkumu, jehož hlavním těžištěm je detailní analýza těch publikací, v nichž se v období 1871–1910 projevoval otevřený postoj vůči přijatelnosti transformisticky pojiňmaného vzniku-stvoření člověka ze strany křesťanského myšlení.

Jelikož jsme si přáli zachytit hlavní osu onoho velkého a poučného příběhu prosazování tohoto pojetí vzniku-stvoření člověka ve vědomí obce katolických teologů a věřících, věnovali jsme pozornost také vybraným reprezentantům odpůrců právě nastíněného řešení. Jelikož takových odpůrců bylo zejména v posledních desetiletích předminulého století víc než dost, padla volba na velmi renomované italské periodikum *La Civiltà Cattolica* a na jednoho italského autora, který ve zmíněné revue publikoval na počátku osmdesátých let předminulého století nejvíce antitransformistických příspěvků, na jejichž základě vznikla také obsáhlá a velmi důkladná monografie.

Další odlišnosti naší práce od toho, co zatím světová produkce nabízí, tkví v její široké interdisciplinaritě. Do hry vstupuje pochopitelně obecná historie, historie sporů o darwinismus v jednotlivých evropských zemích, teologie, apologetika, teologická antropologie, metoda v katolické teologii, filosofie, specificky filosofie vědy, zoologie, biologie, paleontologie, paleoantropologie, paleogenetika i etologie, a to nejen na rovině současných údajů zmíněných věd, nýbrž mnohdy také z hlediska jejich dějin. Mělo by být pochopitelné, že to vše nemůžeme zvládat na špičkové úrovni. Pokud by však podobně zaměřené dílo vytvářela velká skupina specialistů, ztratilo by tak říkajíc svou vlastní duši, vznikl by totiž soubor nesourodých odborných tex-

tů bez jednotného zaměření. Z uvedeného důvodu si dovoluujeme požádat specialisty na zmíněné oblasti lidského vědění o trochu shovívavosti. Jejich případné věcné připomínky nám v budoucím hledání a bádání jistě v mnohém napomohou.

Rozhodli jsme se postupovat tak, že nejprve uveřejníme v odborných teologických periodikách takzvané pilotní studie, věnované jednotlivým průkopníkům a analýzám jejich příslušných publikací. Sledovali jsme tím jednak to, že by se mohly objevit kritické a konstruktivní připomínky ze strany našich kolegů i specialistů z jiných vědních oborů, jednak to, že nebylo možno začít psát monografii, aniž bychom před jejím rozvržením prozkoumali opravdu značné množství literatury v angličtině, němčině, francouzštině, italštině, španělštině a latině.

V průběhu této první fáze výzkumné práce se před námi díky četbě pramenného materiálu otevíraly širší horizonty bádání a reflexe, pochopitelně jsme naráželi na další a další jména průkopníků teistické interpretace evolučního vzniku člověka, kteří toto nové paradigma propojovali se svým přesvědčením o existenci Stvořitele. A nebyli to pouze teologové, nýbrž také mnozí biologové, paleontologové a paleoantropologové světového jména. Objev každé další průkopnické osobnosti nám působil radost srovnatelnou s tím, co prožívá sběratel, když mu do sbírky přibude další vzácný exponát. Opět konstatujeme, že naše práce nám v určitých okamžicích připadala bez nadsázky jako pátrání téměř detektivní, jehož cílem nebylo usvědčit zločince, nýbrž odhalit často zapomenuté, jasnozřivé a odvážné průkopníky. Po pravdě řečeno na pachatele nepravostí také došlo, to však nebyl hlavní cíl našeho snažení. Byli bychom opravdu potěšeni, kdyby čtenář této knihy prožíval obdobnou radost a vzrušení, jaké jsme zakoušeli v průběhu tohoto odhalování hlavních bodů onoho velkého příběhu my sami.

V určitém okamžiku jsme ale museli náš rozlet přibrzdit, poněvadž zvládnout každého objeveného autora v rámci samostatné studie a následně kapitoly by znamenalo, že to vše by vyžadovalo editovat více než jeden svazek. Problémem byl rovněž časový horizont grantového projektu, v jehož rámci jsme celý podnik díky podpoře Grantové agentury České republiky a CMTF UP v Olomouci uskutečňovali. Jména těch průkopníků, jimž z uvedených důvodů už nebylo možno věnovat stejně důkladnou pozornost jako těm nejdůležitějším, jsme uvedli v textu tučným písmem. Není vyloučeno, že zmíněná zjištění se následně stanou předmětem našeho dalšího výzkumu a že se tato monografie dočká nějakého pokračování, a to buď ve formě budoucích studií v odborných periodikách, anebo také v knižní podobě. To, co nyní předkládá-